

Тема № 9

СТРУКТУРНА ПЕРЕБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

План

1. Передумови формування сучасної структури національної економіки
2. Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні
3. Зміни регіональної структури національної економіки
4. Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

1. Передумови формування сучасної структури національної економіки

Постійне зростання потреб людини і суспільства спонукає до якісних змін суспільного виробництва, що стають можливими завдяки науковим відкриттям, управлінським, технологічним, організаційним інноваціям.

Тим самим закладається основа довгострокових змін структури національної економіки через оновлення технологічного способу виробництва.

Теоретичне обґрунтування змін технологічних укладів дає теорія «довгих хвиль» М.Д. Кондратьєва, що відображає залежність циклів економічного розвитку від хвилеподібного науковотехнічного розвитку з періодичністю 45-60 років.

Всього історією технологічної революції сформовано шість технологічних укладів.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

На формування ядра **першого технологічного укладу** (1770-1830 рр.) визначальний вплив справив розвиток текстильних машин. Нові технології були поширені в текстильній промисловості, машинобудуванні, металургії.

Друга хвиля технологічної революції (1830-1880 рр.) характеризувалась поширенням використання парового двигуна в усіх сферах господарства, створенням мережі залізничних шляхів, розвитком будівництва, транспорту, вугільної промисловості, чорної металургії.

Третя хвиля (1880-1930 рр.) базувалась на промисловому використанні електроенергії, розвитку електротехнічної промисловості, важкого машинобудування, електротехнічної промисловості, виробництва сталі, промисловості неорганічної хімії тощо, і ключовими інноваціями цього укладу стало використання електродвигуна та виробництво сталі, що сприяло посиленню гнучкості виробництва, його стандартизації.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

Четверта хвиля (1930-1980 рр.) обумовлена запровадженням двигунів внутрішнього згоряння. Прискореними темпами зростали автомобілебудування, кольорова металургія, органічна хімія, нафтопереробка. Це – період масового та серійного виробництва.

Для **п'ятого** технологічного укладу (1980 рр. - наш час) ключовим фактором розвитку став мікроелектронний компонент, характерні розвиток електронної промисловості, обчислювальної, оптоволоконної техніки, програмного забезпечення телекомунікацій, підвищення ролі інформаційних послуг, використання супутникових засобів зв'язку.

Сьогодні очевидними є ознаки **шостого** технологічного укладу з прискореним розвитком медицини та біотехнологій на основі досягнень у галузі атомної енергії, генної інженерії, інформатики, біотехнології, мікроенергетики, освоєння нових видів енергії та космічного простору.

В основі **сьомого** технологічного укладу - розвиток клітинної біології, систем штучного інтелекту, мікроелектроніки, інформаційних магістралей.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

Досягнення високого рівня розвитку людини, задоволення її потреб, а також нарощування потенціалу конкурентоспроможності національної економіки неможливі без постійного удосконалення її структури.

Україна демонструє низький рівень глобальної конкурентоспроможності. Найбільш проблемним питанням стабільно залишається якість інституцій в Україні.

До чинників, що безпосередньо впливають на покращення інституційного середовища в Україні, належать:

- етична поведінка компаній;
- захист прав власності;
- прозорість ухвалення рішень урядом;
- незалежність судової системи;
- ефективність використання державного бюджету;
- захист прав інтелектуальної власності;
- довіра суспільства до політиків тощо.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

Ранжування країн за Індексом глобальної конкурентоспроможності у 2008-2009 роках за методикою ВЕФ

Країна	GCR 2008-2009		GCR 2007-2008
	Позиція	Індекс	Позиція
США	1	5,74	1
Швейцарія	2	5,61	2
Данія	3	5,58	3
Росія	51	4,31	58
Польща	53	4,28	51
Казахстан	66	4,11	61
Румунія	68	4,10	74
Азербайджан	69	4,10	66
Україна	72	4,09	73
Грузія	90	3,86	90
Вірменія	97	3,73	93
Чад	134	2,85	131

Передумови формування сучасної структури національної економіки

- Метою структурної перебудови економіки є посилення довгострокової тенденції зростання якості життя соціуму, досягнення економікою динамічної збалансованості, здатності до зовнішньої експансії.
- Структурні зрушення в національній економіці – закономірний і логічний процес, обумовлений ускладненням та удосконаленням процесу суспільного виробництва у глобальному вимірі та постійним впливом науково-технічного прогресу.
- Структурна перебудова завжди супроводжується змінами в суспільних інститутах, поведінці людей та ідеології. Структурну перебудову часто розглядають у зв'язку із модернізацією економіки, що в широкому значенні означає перехід до сучасної економічної моделі.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

Незважаючи на суттєве розширення змістовного наповнення, орієнтацію на інформаційне суспільство, як мету розвитку національних економік, основні принципи модернізації залишаються вагомими:

- Зміни в суспільних інститутах і свідомості. Це такі зміни, які підвищують продуктивність праці, стимулюють конкуренцію і підприємницьку ініціативу, відкривають більш рівні можливості для всіх, підвищують рівень життя, стимулюють розвиток.
- Раціоналізм: заміна традиційного образу мислення, методів виробництва, розподілу і споживання новими моделями у всіх сферах виробництва і життя. Пошук раціональності передбачає, що вибір економічної стратегії і політики повинен максимально базуватись на знаннях та точних фактах.
- Економічне планування: пошук раціональної системи заходів економічної політики, спрямований на прискорення розвитку.
- Забезпечення більш рівного правового і соціального статусу, доходів і рівня життя для всіх.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

Структурну перебудову економіки слід розглядати в двох аспектах:

- по-перше, це удосконалення інституціональних, відтворювальних та макроекономічних пропорцій економічного розвитку.
- По-друге, це оптимізація міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій на користь збільшення частки вискоєфективних наукомістких виробництв з пріоритетом найсучаснішого шостого технологічного укладу.

Основною стратегічною метою структурних трансформацій національної економіки має бути досягнення лідируючих позицій в світі.

Необхідною умовою соціально-економічної результативності структурних зрушень є опора на фундаментальні науково-технологічні досягнення, перенесення центру ваги з кількісних параметрів розвитку на якісні.

Ефективним механізмом досягнення стратегічної мети національної економіки за сучасних умов є досягнення міжнародної конкурентоспроможності.

Передумови формування сучасної структури національної економіки

- Для підвищення рівня технологічного розвитку структурна перебудова економіки України повинна бути спрямована на інноваційний розвиток галузей п'ятого та шостого укладів.
- Стратегія інноваційного розвитку України повинна враховувати декілька важливих аспектів: носити форвардний характер, так як світовий розвиток не зупиняється; повинна бути адаптивною, тобто максимально враховувати тенденції як українського, так і світового розвитку.
- Для інноваційного розвитку стратегічно необхідно проведення мобілізації інтелектуального та інноваційного потенціалу України і створення тим самим національного технологічного потенціалу розвитку.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Охарактеризуйте передумови формування сучасної структури національної економіки.
2. Які передумови формування сучасної структури національної економіки України є визначальними на сучасному періоді розвитку? Чому?

2. Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

- Структурні зрушення у національній економіці є постійними змінами загальної структури виробництва, які спрямовані на прискорення розвитку окремих галузей з метою досягнення більш високого рівня загальноекономічної та соціальної ефективності, посилення антиентропійних тенденцій.
- Основою для структурно-інноваційних зрушень є зміна структури суспільних потреб, для їх задоволення утворюються інновації, а їх сукупність призводить до реформування структури економіки.
- Національна стратегія економічного розвитку має бути спрямована передусім на динамічний соціально-економічний рух, у тому числі і в контексті світового поступу, таким чином, основним завданням державної структурної політики є формування стратегії розвитку та її реалізація.

Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

Пріоритетними напрямками даної стратегії слід вважати:

- підвищення рівня життя населення, що відповідає потребам розвитку людини в ХХІ ст.;
- забезпечення розвитку людського капіталу з метою найповнішого використання інтелектуального потенціалу суспільства;
- досягнення економічної незалежності України на основі становлення та прискореного розвитку «нової економіки» та реалізації її конкурентних переваг;
- на основі використання сучасних досягнень НТР та підвищення ефективності суспільного виробництва, зменшення монопольної залежності України від імпорту як сировини, так і високотехнологічної продукції;
- застосування кластерного принципу – стратегічно важлива галузь економіки повинна задавати імпульс розвитку, наприклад розвиток системи науки і освіти повинен бути спрямований на формування інноваційної економіки;
- прискорення розвитку інформаційних технологій;
- розбудова реальної валютно-фінансової незалежності національної економіки;
- мінімізація негативних наслідків функціонування суспільного виробництва, в тому числі – його інформаційної складової;
- забезпечення зміни структури національної економіки на основі соціально-економічної ефективності та національної конкурентоспроможності;
- активізація інвестиційних процесів з інноваційною спрямованістю.

Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

- Необхідною умовою структурних зрушень на макрорівні є побудова інноваційної моделі національної економіки. Вона ґрунтується на пріоритетності науки і технології та їх застосування в усіх сферах людського життя з метою інноваційного розвитку.
- Сучасна галузева структура української економіки відображає витратний характер виробництва, переважно сировинну спеціалізацію експорту, монопольний імпорт енергоресурсів, нераціональне використання природного, інформаційного, виробничого, людського потенціалу.

Так, у структурі суспільного виробництва переважають галузі первинної переробки, причому ситуація принципово не покращилась за роки ринкової трансформації, а погіршилась щодо провідних тенденцій розвитку країн – світових лідерів.

Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

Нова парадигма світового розвитку базується на об'єднанні трьох ключових сфер суспільного розвитку – економіки, культури та технології.

Концепція креативної економіки базується на таких принципах:

- креативна економіка в якості нової концепції базується на творчості як активі, що здатен генерувати економічне зростання та розвиток;
- в основі нового підходу – сприяння створенню доходів, робочих місць та збільшення експортних надходжень одночасно з активним розвитком громадянського суспільства, культурним різноманіттям та людським розвитком;
- об'єднання економічних, культурних та соціальних сфер діяльності, що проявляється у розвитку технологій, туризму, захисті прав інтелектуальної власності;
- креативна економіка – це виклик існуючим законам економічного розвитку країни, який вимагає інноваційної багатовекторної державної політики.

Основною дійовою особою структурних змін у національній економіці має стати людина з її творчим, інтелектуальним та культурним потенціалом. Для цього необхідне інституційне забезпечення її розвитку (належної якості освітні установи, науково-дослідні інституції) та система мотивації, яка на основі системи державного стимулювання дозволить сформувати український інтелектуально-інноваційний потенціал.

Пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

- Створення умов для удосконалення людського потенціалу вимагає суттєвих структурних зрушень, серед яких – підвищення якості та рівня освіти.

Сучасний розвиток вимагає наявності висококваліфікованих працівників, інноваційні технології розповсюдились в усіх сферах життя, тому українське суспільство має не лише зберегти наявний освітній рівень, але й примножити його.

- Велике значення для створення та удосконалення наукового потенціалу є практичне застосування наявних розробок та можливість їх реалізації у соціально-економічному житті країни.

Це дозволить від переважно покупця продуктів інтелектуальної діяльності перейти до виробника новітніх наукових розробок, тому основою структурних зрушень має стати створення умов для розвитку новітніх технологій, які дозволяють отримати високі прибутки та стануть важливим ресурсом для розвитку національної економіки.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Порівняйте рівень розвитку України та інших країн за індексом глобальної конкурентоспроможності у 2007-2008 рр.
2. Перерахуйте та охарактеризуйте пріоритетні напрямки структурних зрушень на макрорівні?
3. Сформулюйте власні пріоритетні напрями структурних зрушень на макрорівні

3. Зміни регіональної структури національної економіки

Загальнонаціональна концепція розвитку передбачає вдосконалення регіональної структури економіки країни, що базується на існуючій системі поділу праці та використанні сукупного потенціалу розвитку регіонів.

Регіональна структура є основою для вивчення об'єктивних процесів розвитку регіонів і формуванні наукових напрямів управління цими процесами.

Серед важливих напрямів поліпшення регіональної структури необхідно відзначити:

- вдосконалення інституційної структури управління соціально-економічним розвитком регіонів;
- застосування планування та прогнозування розвитку на основі наукового та практичного підходів;
- децентралізацію повноважень з планування та управління соціально-економічним розвитком регіонів;
- формування ефективних регіональних ринків.

Зміни регіональної структури національної економіки

Метою структурної трансформації на регіональному рівні має бути збалансування соціально-економічного розвитку кожного регіону на основі раціонального використання його потенціалу.

Найважливішим результатом структурної політики на регіональному, як і на загальнонаціональному, рівні мають бути позитивні зрушення показників рівня життя населення.

Державна економічна політика має регіональну складову, основним об'єктом якої, згідно сучасного трактування, є регіональні (просторові) нерівності – відмінності в рівнях розвитку, зайнятості, доходів населення, умов підприємництва тощо. Ці нерівності відображаються у показнику валового регіонального продукту на одну особу.

Для переважної більшості галузей української економіки характерна застаріла структура виробництва, що обумовлює актуальність інноваційної стратегії економічного зростання, визначеної як пріоритет національної економічної моделі. Найбільш значні агломераційні переваги має столичний регіон (велика концентрація в регіоні міжгалузевих зв'язків та розвинута інфраструктура), що обумовлює значний відрив його рівня економічного розвитку від рівня інших регіонів.

Зміни регіональної структури національної економіки

Основу механізму регулювання розвитку регіонів складають інституційні перетворення, підтримка конкурентних умов ведення господарської діяльності, управління ресурсним потенціалом регіону, спрямування результатів економічної динаміки на підвищення соціальних стандартів життя населення.

Першочергові цілі суспільно-економічного розвитку регіонів можна узагальнити:

- підвищення якості життя населення відповідної території за рахунок раціонального використання місцевих ресурсів;
- диверсифікація виробничої діяльності;
- інноваційне наповнення економічного розвитку;
- досягнення ринкової конкурентоздатності регіону.

Зміни регіональної структури національної економіки

- За ступенем універсальності та широті впливу інструменти регіонального регулювання поділяються на дві групи: загальноекономічні помічні регулятори (чи макроінструменти), що впливають на поведінку багатьох суб'єктів на певних територіях та регулятори адресного впливу (чи мікроінструменти).
- Регіональний розвиток в цілому та економічний зокрема, необхідно розглядати як загальний процес удосконалення економіки регіону для забезпечення оптимальних її пропорцій.
- Необхідною умовою покращення економічної та інвестиційної ситуації в Україні є децентралізація державного управління, що здатна підвищити демократичний потенціал суспільства, сприяти підвищенню управлінської компетенції регіональних та місцевих органів влади.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. В чому полягає сутність структурної перебудови національної економіки?
2. Визначіть ієрархію змін структури національної економіки України. Обґрунтуйте її.
3. Побудуйте ієрархію змін регіональної структури національної економіки України. Обґрунтуйте її.

4. Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

- Нові завдання, що стоять сьогодні перед регіональною та місцевою владою щодо змістовного наповнення соціально-економічного розвитку територій та їх громад потребують активізації інноваційного потенціалу територіальної організації економіки та взаємодії господарюючих суб'єктів.
- Значна увага в теорії та практиці реалізації оптимальної стратегії розвитку регіонів приділяється сьогодні кластерній моделі галузево-територіального розвитку.
- Кластер в економічній літературі визначається як індустріальний комплекс, що сформувався на основі територіальної концентрації мереж спеціалізованих постачальників, основних виробників та споживачів, що пов'язані технологічним ланцюжком.

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

- Концепція кластерів є досить перспективною для застосування в умовах трансформаційної економіки України. Завдяки кластерному підходу на рівні окремого регіону стає можливою міжсекторна співпраця, оскільки ініціаторами та активними учасниками її виступають місцеві органи влади.
- Завдяки поширенню та постійному обміну інформацією стають можливими взаємовигідні бізнесові контакти в регіоні, поширюється кооперація між різногалузевими підприємницькими структурами. Тим самим споживачі мають можливість отримати більш якісну продукцію, виготовлену за рахунок місцевих ресурсів.
- Механізм кластерної співпраці є вигідним, оскільки значно скорочуються трансакційні витрати учасників, стають можливими масштабні підприємницькі проекти за рахунок участі в них членів кластера на засадах співфінансування, посилюються інформаційні можливості підприємств регіону, що сприяє залученню внутрішніх та зовнішніх інвестицій, споживчий ринок поповнюється якісною та різноманітною продукцією

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

Аналіз процесу ініціювання, функціонування та результативності кластерної моделі дозволяє визначити принципову відмінність такого типу об'єднання від інших, асоціацій, концернів, акціонерних товариств тощо.

- По-перше, підприємства, що об'єднуються не втрачають своєї господарської та юридичної самостійності, переважна більшість їх – приватні.
- Подруге, формуються єдині фінансові відносини, що виражається у фінансовій підтримці один одного. Стратегія кластерної програми передбачає зацікавленість підприємців інвестувати місцеве виробництво, використовувати місцеві ресурси та вітчизняні передові технології.

Значна кількість переваг кластерної моделі не позбавляє її від недоліків, що за умов ринково-орієнтованої економіки можуть бути суттєвими. Першочергово – це надмірна концентрація виробництва, а відтак – потенційна можливість посилення монопольних тенденцій в окремих ринкових секторах. Тому варто враховувати сутнісні ознаки ринкового середовища для уникнення санкцій державної антимонопольної корекції.

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

Оптимізація інформаційних потоків та відповідних управлінських рішень учасників кластерної моделі приводить до:

- скорочення трансакційних витрат учасників кластеру, а відтак – зниження собівартості та ціни продукції;
- посилення рівня відповідальності керівників окремих підприємств та організацій за рішення, що ухвалюються ними з огляду на тісну співпрацю з партнерами по кластеру, що є і партнерами по бізнесу;
- зростання відповідальності щодо розбудови економіки власного регіону та захисту інтересів своєї громади. Питання доцільності та можливості створення кластерної моделі галузево-територіальної організації виробництва повинне вирішуватись на регіональному та місцевому рівні. Тим самим в регіональному економічному управлінні буде реалізований принцип пріоритету інтересів територіальної громади на противагу поширеному донедавна галузевому підходу до управління економікою.

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

- Реалізація першочергового завдання регіональної політики – соціально-економічного вирівнювання потребує нових ефективних підходів та рішень щодо просторової організації суспільного виробництва.
- Іншим аргументом на користь розвитку інноваційних форм регіонального розвитку є об'єктивна потреба у перенесенні центру ваги управлінської компетенції на рівень регіонів для забезпечення вищого рівня їх самостійності та підвищення соціально-економічної ефективності регіональних господарських комплексів.
- Кращий світовий досвід стимулювання регіонального економічного розвитку засвідчує переваги вільних економічних зон (ВЕЗ) чи територій із спеціальними економічними режимами. Саме зазначені форми територіальної організації суспільного виробництва відіграють роль своєрідних полюсів економічного зростання та здатні сприяти вирішенню низки проблем: інтеграції національних економік до світового господарського комплексу; залученню іноземних інвестицій; технологічному оновленню та структурній перебудові національної економіки тощо.

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

До числа недоліків використання спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку як інструментів регіонального розвитку в Україні належать:

- поширені факти неузгодженості прийняття відповідних рішень про створення територій з пільговими режимами, ініційованих місцевими елітами, із цілеспрямованою державною політикою регіонального розвитку, про що свідчить практика регулювання кожної зони окремим нормативним актом;
- низька якість значної кількості інвестиційних проектів, пропонованих до запровадження в пільгових зонах;
- порушення рівних конкурентних умов для діяльності економічних суб'єктів, зокрема через підвищення питомої ваги імпорту сировини в загальному обсязі імпорту до СЕЗ та ТПР, що приводить до заниження ресурсних витрат в структурі собівартості продукції.

Перспективні інноваційні форми регіонального економічного розвитку

Українській державній політиці щодо пільгових режимів бракує конструктивності, про що свідчать факти: відміна окремих податкових пільг на вже працюючих територіях, нерозуміння реального значення пільгових економічних режимів, а відтак використання некорректних критеріїв оцінки їх діяльності, мораторій на їх діяльність.

Передусім необхідною є обґрунтована та послідовна політика розвитку територій із спеціальними економічними режимами, а не відміна чи заборона раніше встановлених. За умови зваженої та цілеспрямованої державної політики щодо СЕЗ та ТПР, їх потенціал спроможний забезпечити формування потужних "полюсів зростання", здатних реально сприяти соціально-економічному поступу регіонів.

Для цього на державному рівні необхідно:

- по-перше, здійснити уніфікацію законодавства щодо умов створення, функціонування та моніторингу діяльності СЕЗ та ТПР.
- По-друге, розробити та запровадити коректну методику оцінки ефективності вказаних територій.

Прокоментуйте ці проблеми та дайте відповіді на питання:

1. Розкрийте зміст регіональної структури національної економіки України.
2. Які відмінності структурної перебудови на національному та регіональних рівнях?